

Türkiye’de Politik İstikrar, Ekonomik Politika Belirsizliği ve Ekonomik Büyümenin Askeri Harcamalar Üzerindeki Etkisi

Tunahan DEĞİRMENÇİ¹, Yusuf ÜNSAL², Yusuf CENGİZ³

¹ Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, Maliye; tunahandegirmenci@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8903-7883

² Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat; y_unsal@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7856-5402

³ Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Maliye; yusufcengiz@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0287-9587

Öz: Politik istikrar ortamı, toplumu yönetmek adına karar alma gücünde değişimin olmadığı bir ortamdır. Ekonomik politika belirsizliği, hükümetin ve ekonomi yönetiminin gelecekteki politika adımlarının belirsiz olduğu durumu ifade eder, bu da iş dünyası ve tüketiciler için planlama ve karar alma süreçlerini zorlaştırabilir. Politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliği altında kamu kesiminin ekonomi büyüklüğü içindeki payı değişebildiği gibi kamu harcamalarının da içeriği farklılaşabilir. Kamu kaynaklarının hangi harcama kalemlerine tahsis edileceğine karar verilmesi belirsizlik ortamında zor olabilir. Bu çalışmada 2000-2021 dönemi için Türkiye’de politik istikrar, ekonomi politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Çalışmada, değişkenler arasındaki eşbütünlük ilişkisini belirlemek amacıyla öncelikle Johansen testi uygulanmıştır. Ardından, uzun dönem katsayı tahminlerini elde etmek için DOLS, FMOLS ve CCR yöntemleri kullanılmıştır. Sonuçlara göre, ekonomik büyüme askeri harcamaları artırırken, ekonomik politika belirsizliği askeri harcamaları azaltmaktadır. Ancak politik istikrar ile askeri harcamalar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durum, politik istikrarın askeri harcamalar üzerinde doğrudan etkisinin olmadığını göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye’deki politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyüme faktörleri, askeri harcamaları etkileme sürecinde karmaşık bir dinamik oluşturmaktadır. Bu bulgular, ekonomi politikası oluşturucularının ve karar vericilerinin, askeri harcamaları belirleme sürecinde bu faktörleri dikkate almalarının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Harcamalar, Politik İstikrar, Ekonomik Politika Belirsizliği, Ekonomik Büyüme

Jel Kodları: H56, C1, O40

The Effect of Political Stability, Economic Policy Uncertainty and Economic Growth on Military Expenditures in Türkiye

Atf: Değirmenci T.; Ünsal Y.; Cengiz Y. (2024). Türkiye’de Politik İstikrar, Ekonomik Politika Belirsizliği ve Ekonomik Büyümenin Askeri Harcamalar Üzerindeki Etkisi, *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 370-384.
<https://doi.org/10.30586/pek.1422314>

Geliş Tarihi: 19.01.2024

Kabul Tarihi: 26.05.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: An environment of political stability is one in which there is no change in the decision-making power to govern society. Economic policy uncertainty refers to the situation where the future policy steps of the government and economic management are uncertain, which can make planning and decision-making processes difficult for businesses and consumers. Under political stability and economic policy uncertainty, the public sector’s share in the economy’s size may change, and the content of public expenditures may also differ. They are deciding which expenditure items to allocate public resources to can be difficult in an environment of uncertainty. In this study, the effect of political stability, economic policy uncertainty, and economic growth on military expenditures in Türkiye for the period 2000-2021 is investigated. The Johansen test was initially applied in the study to determine the cointegration relationship between the variables. Subsequently, the DOLS, FMOLS, and CCR methods were used to obtain long-term coefficient estimates. According to the results, economic growth increases military expenditures, while economic policy uncertainty reduces military expenditures. However, no significant relationship between political stability and military expenditures could be detected. This shows that political stability does not directly affect military expenditures. As a result, political stability, economic policy uncertainty, and economic growth factors in Türkiye create a complex dynamic that influences military spending. These findings underscore the importance of economic policymakers and decision-makers considering these factors when determining military spending.

Keywords: Military Expenditures, Political Stability, Economic Policy Uncertainty, Economic Growth

Jel Codes: H56, C1, O40

1. Giriş

Politik istikrar, toplumu yönetmek adına karar alma gücünde değişimin olmadığı ve karar alanların değişime uğramadığı bir ortamın varlığı olarak ifade edilebilir (Ake, 1975, s.272). Alesina vd. (1996, s.191) tarafından yapılan başka bir tanıma göre ise politik istikrarsızlık yasal veya yasal olmayan yollarla yürütme erkinin değişme eğilimi olarak ifade edilmiştir. İki tanımdan hareket ile politik istikrarın, yürütme ve yasama organlarının politika tasarlama ve uygulama gücünün korunması olduğu söylenebilir. Daha geniş bir tanımına göre politik istikrarsızlık iki boyut ile açıklanmaktadır. İlk boyut kitlesel şiddet, siyasi sebepleri intiharlar ve ölümler, suikastlar, kalkışmalar ve devrimler gibi sosyo-politik huzursuzluk olaylarını kapsarken, ikinci boyut ise daha çok hükümet değişiklikleri ve ani veya erken seçimler gibi seçmenlerin tercihlerinden ve hükümet yetkililerin davranışların kaynaklanan dalgalanmalardır (Carmignani, 2003, s.2). Politik istikrar konusu, ülkelerin uygulanan ekonomi politikalarının aynı olmasına rağmen, ekonomik sonuçlarının neden farklılaştığı soruları ile literatürde derinleştirilmiştir.

İktisadi açıdan değerlendirildiğinde politik istikrarsızlık ekonomik performansı olumsuz yönde etkileyen ve zarar veren bir olgu olarak görülmektedir. Politik istikrarsızlık, politikacıları miyopize ederek kısa vadeli politikalara yönlendirebilmektedir. Nitekim görev süresinin uzun olmaması ve değişimin her an mümkün olması sebebiyle bu durum normal görülebilir. Sık politika değişimleri, volatilité oluşturup makro ekonomik göstergeleri olumsuz etkileyebilir (Aisen ve Viega, 2013, s.3). Politikacılar; görevde kalma süresini uzatmak ve seçim koalisyonlarını genişletmek amacıyla kısa vadeli politikalara yönelebilmektedir (Carmignani, 2003, s.2). Dolayısıyla politik istikrar, kamu harcamalarının kendi içerisinde savunma, eğitim, sağlık vb. gibi harcamalardan hangisine daha fazla ağırlık verileceğini etkileyebilir.

Askeri harcamaların boyutunu etkileyebilecek bir diğer faktör ise ekonomik politika belirsizliğidir. Kamu kaynaklarının hangi harcama kalemlerine tahsis edileceğine karar verilmesi belirsizlik ortamında zor olabilir. Politik istikrarın sağlanamadığı durumda belirsizlik ortamı, yatırımları azaltabilir ve bu büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Diğer bir yandan ise zayıflayan ekonomik performans ve bozulan makro-ekonomik göstergeler hükümetin olumsuz etkilenmesine ve birtakım değişikliklere sebebiyet verebilir (Alesina vd., 1996, s.190). Dolayısıyla politik istikrarsızlık, ekonomik politikaların gelecekteki seyrine ilişkin belirsizliğine yol açabilmektedir. Ekonomik politika belirsizliği; vergi oranlarının ne şekilde değişeceği, kamu kesiminin ekonomi içindeki payının nasıl değişeceği, döviz kurunun belirlenmesinde nasıl bir yöntemin uygulanacağı, enflasyon ve işsizlik gibi konularda mücadelenin boyutu ve etkinliği açısından değişken cevaplara sebep olabilmektedir. Bu belirsizlik piyasada yer alan ekonomik aktörlerin yatırımlara ilişkin karar alma mekanizmasını negatif olarak etkilemektedir (Carmignani, 2003, s.1-2).

Politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliği altında kamu kesiminin ekonomi büyüklüğü içindeki payı değişebildiği gibi kamu harcamalarının da içeriği farklılaşabilir. Politik miyopizm daha fazla oy getirmesi planlanan sosyal yönlü harcamalara eğilim gösterebilmektedir. Savunma gibi harcama kalemleri ise kısa vadede etkisini gösteremeyebileceği için politik istikrarsızlık durumunda bütçe içerisinde daha az pay alma eğiliminde olabilir. Politik istikrar olmamasının büyüme üzerindeki etkilerinin olumsuz olacağı düşüncesiyle düşük ekonomik büyüme, savunma harcamaları üzerinde baskı yaratabilmektedir. Benoit (1978), yüksek savunma harcamaların yüksek büyüme, düşük savunma harcamalarının ise düşük büyüme oranı sağlayacağı bulgusuna ulaşmıştır. Literatürde savunma harcamalarının büyüme ile olumlu ilişkisi Benoit hipotezi olarak adlandırılmıştır.

Politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliği birbirini içerisine giren kavramlardır. Ekonomik büyüme ise politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliği durumuna göre değişebilmektedir. Bahsedilen faktörlerin askeri harcamalar veya savunma harcamaları üzerinde istatistiksel olarak nasıl etkisi olacağı ilgi konusudur. Politik miyopizm ve ekonomik belirsizlik savunma harcamalarının payını daraltabileceği gibi; iç ve dış tehdit

unsurlarını bastırabilmek için savunma harcamalarının payının artırılabilceği beklenebilir.

Literatürde çalışmalar genellikle Benoit hipotezi üzerinde şekillenmiştir. Başka bir ifade ile ekonomik büyüme ile askeri harcamalar arasında ilişki aranmaktadır. Bu çalışmadaki motivasyon askeri harcamaların bağımlı değişken olarak alındığı durumda; literatürde askeri harcamaların etkilenebileceği bazı unsurların bağımsız değişken olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan ilişkinin saptanmasıdır. Nitekim literatürde askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki (Yıldırım, vd. 2005; Aizenman ve Glick, 2006; Buzdağlı ve Özdemir, 2021; Nugroho ve Purwanti, 2021; Dimitraki ve Win, 2021; Susilo vd., 2022) ve negatif ilişki (Bahmani-Oskooee ve Goswami, 2006; D'Agostino vd., 2012; Alper, 2018; D'Agostino vd., 2019) saptanan çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasında ilişkinin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (Aye vd., 2014; Habibullah vd., 2008; Heo, 2010; Abu-Bader ve Abu-Qarn, 2003; Kuimova, 2020). Öte yandan ekonomik büyümeyi ve askeri harcamaları etkileyebileceği düşünülen politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliği gibi faktörlerin incelendiği çalışmalarda bulunmaktadır. Literatürdeki bazı sonuçlara göre politik istikrarsızlığın, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonuçlarına ulaşan (Demirgil, 2011; Aisen ve Veiga, 2013; Maher ve Zhao, 2022; Susilo vd., 2022) çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca askeri harcamaların politik istikrarı arttırdığına ilişkin sonuçlar da görülmektedir (Asongu vd., 2021).

Başka bir bakış açısı ile politik istikrarsızlığın ekonomik politika belirsizliğine yol açtığı düşünülebilir. Bu çerçevede ekonomik politika belirsizliği ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilemektedir (Alper, 2017). Bilinen literatür sonuçlarına göre Türkiye ve diğer ülkeler kapsamında politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki etkilerini birlikte ele alan çalışmanın bulunmaması ve Türkiye için ilgili sonuçların ortaya konulması bu çalışmanın amacını ortaya koymaktadır. Türkiye, jeopolitik konum, politik dinamikler ve bölgesel güvenlik anlamında dikkat çeken bir ülkedir. Türkiye'nin askeri harcamaları, bölgesel güvenlik dinamikleri ve uluslararası ilişkilerdeki rolüyle diğer ülkelerden farklı bir perspektif sunar. Bu faktörler, politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyüme gibi konuları ele alırken Türkiye'nin özel bir dikkat gerektirdiğini göstermektedir.

Bu çalışmada literatüre katkı sağlaması amacıyla, Türkiye için 2000-2021 dönemine ilişkin veriler kapsamında politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çalışma, yazarın en iyi bilgisine göre politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliğinin askeri harcamalar üzerindeki etkisini birlikte inceleyen ilk çalışmadır. Bu bağlamda çalışma, askeri harcamalar üzerinde teorik olarak potansiyel etkileri bulunduğu düşünülen bu değişkenlerin etkilerini ampirik olarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilgili literatür ortaya konulmuştur. Devamında çalışmaya ilişkin veri, analiz ve bulgular bulunmaktadır. Son olarak sonuç ve değerlendirmede bulunmaktadır.

2. Literatür Özeti

Konu hakkında literatür incelendiğinde çalışmaların çoğunlukla Benoit hipotezi kapsamında askeri harcamalarla büyüme ilişkisine odaklandığı görülmektedir. Çalışmaların büyük çoğunluğunda ekonomik büyüme bağımlı değişken olarak kullanılıp ekonomik büyümenin belirleyicileri incelenmiştir. Bu çalışma literatürden farklı olarak askeri harcamalar bağımlı değişken olarak kullanılmış olup ilgili değişkenlerin muhtemel etkilerinin görülmesi amaçlanmaktadır. Yazarın en iyi bilgisine göre bu çalışma politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliğinin askeri harcamalar üzerindeki etkisini inceleyen ilk çalışmadır. Bu bağlamda çalışmanın askeri harcamaların belirleyicilerine odaklanarak yeni bir tartışma başlatması amaçlanmaktadır.

Politik istikrar, literatürde politik istikrarsızlık, siyasi istikrar veya politik/siyasi yönetim olarak da ifade edilmektedir. Ayrıca literatürde genellikle politik istikrar,

hükümet etkinliği, jeopolitik risk, yolsuzluğun kontrolü gibi kavramlar birbirleriyle ilişkili görülüp yönetim kapsamında değerlendirilmektedir. Politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği, ekonomik büyüme ve askeri harcamalar ilişkisine odaklanan çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Yıldırım vd. (2005) çalışmalarında Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinde harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre askeri harcamalar ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Öte yandan Bahmani-Oskooee ve Goswami (2006) gelişmekte olan 61 ülkede 1985-1998 dönemi verilerinden yararlanarak askeri harcamaların ekonomik büyüme, yolsuzluk, döviz kuru ve enflasyon üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışma sonuçlarına göre daha yüksek askeri harcamaların, askeri harcamalar ile sivil harcamalar arasındaki altyapı ve sosyal harcama bileşenleri üzerindeki dışlama etkisi yoluyla ekonomik büyümeyi zayıflatmaktadır. Bu dışlama etkisi, tasarrufu, yatırımı ve özel sektörün verimliliğini azaltmaktadır. Aizenman ve Glick (2006) ise 91 ülkede 1989-1998 dönemi için askeri harcamalar, dış tehditler ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre askeri harcamalar normal dönemlerde büyümeyi olumsuz etkilerken, tehditlerin varlığında büyümeyi olumlu etkilemektedir. Öte yandan Demirgil (2011), 1970-2006 dönemi verilerini kullanarak Türkiye’de belirsizlik, politik istikrarsızlık ve makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi GARCH ve EGARCH modelleriyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, politik istikrarsızlık enflasyonu artırırken, büyümeyi azaltmaktadır. D’Agostino vd. (2012), 2003-2007 dönemi için 53 Afrika ülkesinde yolsuzluk, askeri harcamalar ve büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Çalışma sonuçları askeri harcamaların ekonomik büyüme oranını düşürdüğünü göstermektedir. Aisen ve Veiga (2013) çalışmalarında 1960-2004 dönemi için 169 ülkede politik istikrarsızlık, ekonomik özgürlük ve demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi GMM yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçları siyasi istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermektedir. Öte yandan ekonomik özgürlük büyümeyi olumlu yönde etkilerken, demokrasi olumsuz yönde etkilemektedir. Aye vd. (2014) ise çalışmalarında Güney Afrika’da 1950-2010 dönemi için yapısal istikrarsızlık, askeri harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre değişkenler arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Öte yanda Pan vd. (2015) 1988-2010 yılı için Türkiye dahil 10 Orta Doğu ülkesinde askeri harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi panel nedensellik analiziyle incelemiştir. Çalışma sonuçları Türkiye’de askeri harcamalardan büyümeye tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca Mısır, Kuveyt, Lübnan ve Suriye’de ekonomik büyümeden askeri harcamalara tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. İsrail’de ise incelenen bu iki gösterge arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi söz konusu olmuştur. Balan (2016), 1986-2013 dönemi verilerini kullanarak Türkiye’de politik istikrar ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi VAR analiziyle incelemiştir. Çalışma sonuçları iki değişken arasında nedensellik ilişkisi olmadığını göstermektedir. Ancak politik istikrarın kamusal harcamalardaki değişimin %8’ini, kamu harcamalarının ise siyasi istikrardaki farklılığın %13’ünü açıklamaktadır. Akkuş (2017) ise 1994-2013 dönemi verilerini kullanarak 33 ülke için politik istikrarsızlık ve ekonomik politika belirsizliği ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmış olup çalışma sonuçları, ABD’deki ekonomik politika belirsizliği ile gelişmekte olan ülkelerdeki politik istikrarsızlığın büyüme üzerinde önemli negatif etkileri olduğunu göstermektedir. Alper (2018) çalışmasında BRICS-T ülkelerinde 1996-2016 yılı verilerinden faydalanarak siyasi istikrarla büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmış olup sonuçlar, siyasi istikrardaki %1’lik bir artışın büyümeyi %1,27 oranında artıracağını göstermektedir. Öte yandan ekonomik büyüme işsizlik, enflasyon ve kamu harcamaları ile negatif, ticari açıkla pozitif ilişkilidir. Öte yandan Yıldız ve Akbulut Yıldız (2019) ise çalışmada 1995-2015 dönemi için beş Orta Doğu ülkesinde askeri harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik testiyle incelemiştir. Çalışma sonuçları büyümeden askeri harcamalara nedensellik ilişkisi olduğunu gösterir niteliktedir. D’Agostino vd. (2019), 1998-2012 dönemi verilerini kullanarak 109 düşük ve orta gelirli ülkede içsel büyüme teorisi çerçevesinde askeri harcamayla büyüme

arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre askeri harcamaların büyüme üzerinde önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Öte yandan Buzdağlı ve Özdemir (2021), 17 gelişmekte olan ülke için 1993-2018 dönemi verilerini kullanarak jeopolitik riskin askeri harcamalar üzerindeki etkisini panel veri yöntemleriyle incelemiştir. Çalışma sonuçları, jeopolitik risk ve ekonomik büyümedeki artışın askeri harcamaları artırdığını göstermektedir. Ayrıca askeri harcamalarla büyüme ve jeopolitik risk arasında nedensellik ilişkisi çift yönlüdür. Asongu vd. (2021) ise 1998-2012 dönemi verilerini kullanarak 53 Afrika ülkesinde terörle mücadelede askeri harcamalar ve siyasi istikrarın rolünü GMM yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçları askeri harcamalar ile siyasi istikrarın birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğunu göstermektedir. Öte yandan Nugroho ve Purwanti (2021) çalışmalarında 2002-2018 dönemi verilerini kullanarak 27 düşük-orta gelir grubundaki ülkelerde nüfus, doğrudan yabancı yatırım, siyasi istikrar ve hukukun üstünlüğü ile askeri harcamalar arasındaki ilişkiyi GMM yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, askeri harcamalar diğer göstergelerle etkileşime girdiğinde ekonomik büyümeyi olumlu ve anlamlı bir biçimde etkilemektedir. Çınar ve Ünsal (2021) ise çalışmalarında dokuz Orta Doğu ülkesi için 1990-2019 dönemi verilerinden faydalanarak askeri harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında uzun vadede olumlu ve asimetric, kısa dönemde negatif ve simetric bir ilişki bulunmaktadır. Dimitraki ve Win (2021) ise 1970-2015 dönemi için Ürdün'de askeri harcamalarla büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, askeri harcamalarla büyüme arasında hem uzun hem kısa dönemde olumlu ilişki bulunmaktadır. Maher ve Zhao (2022), Mısır'da 1982-2018 dönemi için politik istikrarla askeri harcamaların büyümeye etkisini ARDL yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre kısa ve uzun vadede siyasi istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında önemli bir negatif ilişki bulunmaktadır. Öte yandan askeri harcamaların büyüme üzerindeki etkisi önemsizdir. Tuna ve Çalışkan (2022) ise 1994-2022 dönemi için Türkiye'de jeopolitik risklerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini nedensellik testiyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre jeopolitik riskler reel efektif döviz kurunu ve enflasyonu etkilemektedir. Öte yandan İnal vd. (2022), 1995-2019 yılı verilerinden faydalanarak askeri harcamaların emek verimliliği, inovasyon ve büyüme üzerindeki etkilerini en militarize ülkeler için araştırmışlardır. Çalışma sonuçları, askeri harcamaların ilgili değişkenlerle uzun vadede ilişkili olduğunu göstermektedir. Son olarak Susilo vd. (2022) ise 2010-2019 dönemi verilerini kullanarak 40 üst-orta gelir düzeyine sahip ülkede politik istikrar, askeri harcamalar ve iş gücünün büyüme üzerindeki olası etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçları, askeri harcamalar, politik istikrar ve işgücünün ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu çalışmalardan farklı olarak Habibullah vd. (2008), Heo (2010), Abu-Bader ve Abu-Qarn (2003) ile Kuimova (2020) askeri harcamalarla büyüme arasında ilişki tespit etmemişlerdir.

Literatür araştırması sonucunda bu değişkenlerin askeri harcamaları çeşitli yönlerle olumlu ya da olumsuz şekilde etkilediği görülmektedir. Fakat yaygın teorik tartışmaya rağmen değişkenlerin kolektif etkisi göz ardı edilmiştir. Sonuç olarak literatür taraması Dünya ülkeleri veya Türkiye özelinde politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki etkilerini birlikte ele alan bir çalışmanın olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte mevcut çalışmaların bulgularındaki farklılıklar, bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışma bu ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır.

3. Veri ve Model

Literatürde askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve negatif ilişkinin varlığından söz edilmektedir (Yildirim, vd. 2005; Aizenman ve Glick, 2006; Buzdağlı ve Özdemir, 2021; Nugroho ve Purwanti, 2021; Dimitraki ve Win, 2021; Susilo vd., 2022; Bahmani-Oskooee ve Goswami, 2006; D'Agostino vd., 2012; Alper, 2018;

D'Agostino vd., 2019). Ayrıca politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilediği bulguların olduğu da görülmektedir (Demirgil, 2011; Aisen ve Veiga, 2013; Maher ve Zhao, 2022; Susilo vd., 2022). Öte yandan askeri harcamaların politik istikrarı arttırdığına ilişkin sonuçlar da görülmektedir (Asongu vd., 2021). İlgili literatürden yola çıkılarak politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki etkilerinin sonuçları araştırılmaktadır. Bu çalışmada askeri harcamalar üzerinde ekonomik büyüme, politik istikrar ve ekonomik politika belirsizliğinin etkileri Türkiye için veri uygunluğu sebebiyle 2000-2021 dönemine ait yirmi iki yıllık veriler kapsamında incelenmiştir. Analiz için kullanılan veriler Dünya Bankası, Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü ve St. Louis Federal Rezerv Bankasından alınmıştır. Analiz için kullanılan verilerden askeri harcamalar, GSYİH ve politik istikrar verilerinin logaritması alınmıştır. Fakat ekonomik politika belirsizliği 0 ile 1 arasında değerler alan bir indeks olduğu için bu verinin logaritması alınmamıştır. Çalışmada kullanılan verilerin ayrıntılı bilgileri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Değişken	Dönem	Açıklama	Kaynak
LNASK	2000-2021	Logaritması alınmış Askeri Harcamalar (Kişi başına Amerikan doları) (kamu harcaması)	Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) (2023)
LNGSYİH	2000-2021	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Kişi Başına Cari Amerikan doları)	Dünya Bankası (2023)
LNPOL	2000-2021	Politik İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu: Yüzdeler Rank	Dünya Bankası (2023)
EPB	2000-2021	Ekonomik Politika Belirsizliği Endeksi	St. Louis Federal Rezerv Bankası (2023)

Çalışmada ekonomik politika belirsizliğinin askeri harcamalara olan etkisini incelemek üzere kullanılacak olan doğrusal model Denklem 1'de gösterilmektedir.

$$LNASK_t = \beta_0 + \beta_1 LNGSYİH_t + \beta_2 LNPOL_t + \beta_3 EPB_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Denklem 1'de yer alan β değişkeni eğim katsayılarını, ε ise hata terimini ifade etmektedir.

4. Yöntem

Çalışmada öncelikle serilerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi amacıyla birim kök testi uygulanacaktır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin belirlenebilmesi için VAR modeli tahmin edilecektir. Daha sonra ise VAR modeline ilişkin tanısal testler sınanacaktır. Son olarak da uzun dönem kat sayıların tahmini için Dinamik Sıradan En Küçük Kareler (DOLS), Kanonik Eş Bütünleşme Regresyonu (CCR) ve Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemleri kullanılacaktır.

4.1 Birim kök Analizi

Ekonometrik analizlerin yürütülmesinde, zaman serilerinin durağanlıklarının sınanması kritik bir aşamadır. Durağanlık, zaman içinde ortalama, varyans ve otokorelasyon yapısının sabit kalması olarak ifade edilmektedir (Enders,2015). Zaman serilerinin durağanlık derecelerinin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan testlerden bir Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testidir. ADF testi, Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilmiştir. ADF testinin "genişletilmiş" niteliği, modelin hata terimindeki potansiyel otokorelasyonu dikkate almak amacıyla bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin eklenmesinden kaynaklanmaktadır. ADF testinin boş hipotezi, analiz edilen serinin bir birim kök içerdiğini ve dolayısıyla durağan olmadığını varsayar. Alternatif hipotez ise bu durumu reddeder ve serinin durağan olduğunu öne sürer. Test sonucunda elde edilen ADF istatistiği, belirlenen bir anlamlılık düzeyindeki kritik değerden düşükse, boş hipotezi kabul edilir ve bu durum serinin durağan olmadığını gösterir. Ancak

hesaplanan ADF istatistiği, kritik değerden yüksekse, boş hipotez reddedilir ve serinin durağan olduğu sonucuna varılır (Enders, 2015).

4.2. Eş bütünleşme Analizi

Eş bütünleşme, iki veya daha fazla durağan olmayan zaman serisi değişkeninin uzun vadeli bir denge ilişkisine sahip olması ve zamanla birlikte hareket etme eğilimi göstermesi olarak tanımlanmaktadır (Hu vd., 2023). Durağan olmayan zaman serileri arasındaki eş bütünleşme ilişkisini ölçen bir takım test yöntemleri vardır. Johansen (1991) (JC) eş bütünleşme testi, bir dizi zaman serisi değişkenleri arasındaki eş bütünleşmeyi test etmek için kullanılan yöntemler arasındadır. Johansen eş bütünleşme testi, Engle-Granger iki adımlı eş bütünleşme testinin çok değişkenli bir uzantısıdır (Hu vd., 2023). JC testi, değişkenler arasındaki durağanlık kurallarına ve birim kök özelliklerine rağmen eş bütünleşmeyi de incelediği için önceki Engle-Granger testinden daha iyi ve kullanışlıdır (Tan ve Huang, 2023). JC testi, değişkenler arasında birden fazla eş bütünleşme ilişkisini test etmeye olanak tanır (Hu vd., 2023). JC testi, kritik değerler ve kendine özgü test istatistikleri ile eş bütünleşmeyi belirler. Test istatistiği değerleri kritik değerlerden yüksek olduğunda, eş bütünleşmenin olmadığına dair boş hipotez reddedilir ve alternatif hipotez kabul edilir (Tan ve Huang, 2023).

4.3. Kat Sayıların Uzun Dönem Tahmin Yöntemi

Uzun vadeli ilişkilerin tespit edildiği seriler arasındaki uzun vadeli etkileri incelemek için birtakım yöntemler mevcuttur. Bu yöntemlerden bazıları; Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kareler (FMOLS), Dinamik Sıradan En Küçük Kareler (DOLS) ve Kanonik Eş Bütünleşme Regresyonu (CCR) şeklinde sayılabilir.

FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerini kullanmadan önce, seriler için eş bütünleşme gereksiniminin karşılanması zorunludur. Bu teknikler ayrıca eş bütünleşme etkileşiminden kaynaklanan seri korelasyon sapmaları ve içsellik de ele almaktadır. (Rahman ve Majumder, 2022; Voumik vd., 2023).

DOLS, basit sıradan en küçük kareler (OLS) yönteminin bir üst versiyonu olarak Stock ve Watson (1993) tarafından geliştirilmiştir. Bağımlı değişken ile dışsal değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişkiyi tanımlamak için kullanılan ekonometrik bir yöntemdir. Geleneksel OLS yönteminin bir uzantısı olan DOLS, bağımlı değişkenin gecikmiş değerlerinin modelde bağımsız değişkenler olarak dahil edilmesine izin verir. Bu yaklaşım, bağımsız değişkenlerin hata terimi ile korelasyonlu olduğu durumlarda geleneksel OLS tahmininde ortaya çıkabilecek içsellik sorununu düzeltmeye yardımcı olabilmektedir (Hu vd., 2023).

FMOLS, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki uzun vadeli etkilerini hesaba katan bir yöntem olarak Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilmiştir. DOLS'dan farklı olarak, FMOLS bazı değişkenlerin hata terimi ile korelasyonlu olması durumunda bile katsayıları tahmin edebilme imkânı sağlar. Değişkenler arasında eş bütünleşme varsayımına dayan FMOLS, uzun vadeli parametrelerin tutarlı ve asimptotik olarak normal tahminlerini elde etmek için tamamen değiştirilmiş olağan en küçük kareler (FMOLS) tahmincisini kullanır (Hu vd., 2023). Park (1992) tarafından geliştirilen CCR yöntemi ise, tahminlerin kısa vadeli sürecinin ayarlanmasıyla değişkenler arasındaki uzun vadeli eş bütünleşmeyi tahmin edebilmektedir. Ayrıca CCR hem bağımlı hem de bağımsız değişkenlerin seviyelerinde, hata düzeltme terimi regresyon denklemde içeren bir regresyon denklemi kullanır (Hu vd., 2023).

5. Bulgular

Çalışmaya ilişkin istatistiksel analiz bulgularına geçmeden önce, kullanılan verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan serilere ait grafikler çizdirilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de, serilere ilişkin çizdirilen grafikler ise Şekil 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Serilere ilişkin tanımlayıcı istatistikleri

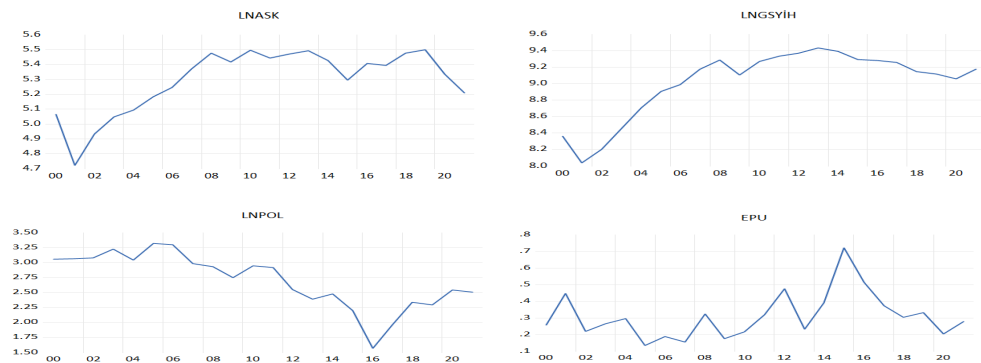
	LNASK	LNGSYİH	LNPOL	EPU
Ortalama	5.295261	9.015736	2.701630	0.310274
Medyan	5.382425	9.162212	2.832521	0.287811
Maksimum	5.501095	9.434091	3.321432	0.722615
Minimum	4.722153	8.039296	1.568616	0.135618
Standart Sapma	0.211449	0.404975	0.457058	0.137547
Gözlem Sayısı	22	22	22	22

Çalışma modelinde yer alan bağımsız değişkenlere ait çoklu doğrusal bağıntı sorunu olup olmadığını belirlemek önemlidir. Çoklu doğrusal bağıntı, bir regresyon modelinde bağımsız değişkenlerin birbirleriyle yüksek derecede korelasyon gösterdiği durumdur. Bu sorun, regresyon katsayılarının güvenilirliğini ve doğruluğunu etkileyebilmektedir. Çoklu bağıntı sorununun belirlenmesinde kullanılan yollardan biri Korelasyon katsayıları analizidir. Bu doğrultuda Korelasyon analiz sonuçları Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Korelasyon analizi sonuçları

	LNGSYİH	LNPOL	EPU
LOGGDP	1.000000	-0.551873	0.175724
LNPOL	-0.551873	1.000000	-0.580829
EPU	0.175724	-0.580829	1.000000

İki veya daha fazla bağımsız değişken arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun varlığını gözlemlemek için, korelasyon katsayılarının genellikle 0.8 ve üzeri olması beklenir (Aktaş, 2007). Tablo 3 incelendiğinde, değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının hepsinin 0.8 düzeyinin altında olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, modelde yer alan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorununun olmadığı sonucuna varılabilir.

Şekil 1. Değişkenlere ait grafikler

Şekil 1’e bakıldığı zaman modelde GDP, POL ve SAV değişkenlerin belirgin olarak trend içerdiği görülmektedir. EPB değişkeninin ise diğer 3 değişken kadar belirgin bir trende sahip olduğu söylenememektedir. Ayrıca Şekil 1’de eğrilerin değişimlerine bakıldığı zaman da değişkenlerin durağan olmadıkları hakkında fikir edinilebilmektedir. Bu durum bizi birim kök testi yapmaya yönlendirmektedir.

ADF birim kök testi, verilerin trend ve sabit içerip içermedikleri göz önüne alınarak uygulanmaktadır. Çalışmada yer alan verilerin trend içermeleri nedeniyle birim kök testi trendli ve sabit ile yalnızca sabitli şeklinde uygulanacaktır. Bu bilgiler doğrultusunda oluşan ADF birim kök test sonuçları Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4’e bakıldığında modelde yer alan değişkenlerin düzeyde %5 anlamlılık seviyesinde hem sabitli modelde hem de sabitli ve trendli modelde durağan olmadıkları görülmektedir. Bu durumda serileri durağan hale getirmek için birinci farkını almak

gerekmektedir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında hem sabitli modelde hem de sabitli ve trendli modelde durağan hale geldikleri görülmektedir.

Tablo 4. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzeyde				Sonuç
	Sabitli		Trendli ve Sabitli		
	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	
LNASK	-1.550088	0.4894	-1.130112	0.8990	Durağan değildir.
LNGSYİH	-1.635844	0.4476	-0.887405	0.9388	Durağan değildir.
LNPOL	-1.335393	0.5932	-2.157677	0.4824	Durağan değildir.
EPB	-2.956469	0.0558	-2.997475	0.1558	Durağan değildir.
Değişken	Birinci Farkta				Sonuç
	Sabitli		Trendli ve Sabitli		
	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	t-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	
Δ LNASK	-5.872788	0.0001	-8.195074	0.0000	Durağandır.
Δ LNGSYİH	-4.200694	0.0043	-6.116447	0.0004	Durağandır.
Δ LNPOL	-4.363309	0.0031	-3.841322	0.0368	Durağandır.
Δ EPB	-4.928508	0.0010	-4.796278	0.0060	Durağandır.

Not: Düzeyde sabitli modelde %1, %5, ve %10 anlamlılık düzeylerin kritik değerler sırayla; -3.79, -3.01, -2.65 şeklindedir. Düzeyde sabitli ve trendli %1, %5, ve %10 anlamlılık düzeylerin kritik değerler sırayla; -4.47, -3.64, -3.26 şeklindedir. Birinci farkta sabitli modelde %1, %5, ve %10 anlamlılık düzeylerin kritik değerler sırayla; -3.81, -3.02, -2.65 şeklindedir. Birinci farkta sabitli ve trendli modelde %1, %5, ve %10 anlamlılık düzeylerin kritik değerler sırayla; -4.50, -3.66, -3.27 şeklindedir. HO: Seriler durağan değildir. 'Δ' birinci farkı alınmış değişkenleri ifade etmektedir.

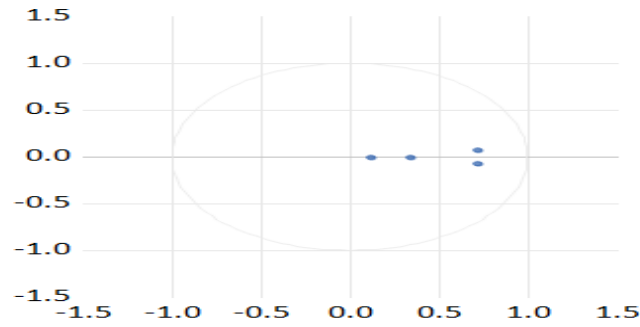
Çalışmada yer alan değişkenlerin (1) düzeyinde durağan olması, eş bütünleşme analizinin yapılmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda LNASK, LNGSYİH, LNPOL ve EPB arasında uzun dönemli ilişki sayının tespit edilebilmesi amacıyla Johansen eş bütünleşme testi yapılmıştır. Ancak eş bütünleşme sonuçlarına geçilmeden önce VAR modeli için uygun gecikme sayısının belirlenmesi ve VAR modeline ilişkin tanısal testlerinde sınanması gerekmektedir. Uygun gecikme sayısı Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 5. VAR modeli için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	30.61398	NA	7.14e-07	-2.801472	-2.602643	-2.767822
1	75.76476	66.53799*	3.49e-08*	-5.869975	-4.875829*	-5.701726
2	91.93237	17.01853	4.53e-08	-5.887618	-4.098155	-5.584770
3	111.3116	12.23950	7.75e-08	-6.243324*	-3.658544	-5.805877*

Not: LR sıralı değiştirilmiş LR test istatistiğini, FP nihai tahmin hata terimini, AIC Akaike bilgi kriterini, SC Schwarz bilgi kriterini, HQ Hannan-Quinn bilgi kriterini ifade etmektedir. *Bilgi kriterleri tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 5'teki sonuçlara göre bilgi kriterlerinin en çok 2.satırda toplandığı görülmektedir. Bu doğrultuda VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu 1 olarak seçilmiştir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinden sonra, VAR modelinin istikrarlı olup olmadığını gösteren AR (Autoregressive) karakteristik polinomunun ters kökleri araştırılacaktır. AR karakteristik polinomunun ters kökleri Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. AR karakteristik polinomunun ters kökleri

VAR modelinin istikrarlı olabilmesi için AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içerisinde yer alması gerekmektedir. Eğer ters kökler çember dışında bir yerde konumlanırsa, VAR modeli istikrarsız olacaktır. Şekil 2’de AR karakteristik polinomunun ters kökleri, birim çemberin içinde konumlanmıştır. Bu bilgiler ışığında VAR modelinin istikrarlı olduğu görülmektedir. VAR modeline ilişkin tanısal testler Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Tanısal test sonuçları

Tanısal Test	Katsayı	Olasılık Değeri	Sonuç
Otokorelasyon LM testi	0.1110240	0.3915	Otokorelasyon yoktur.
Değişen varyans testi	83.50920	0.3722	Sabit varyans vardır.
Jarque-Bera normallik testi	9.727211	0.2847	Hata terimleri Normal dağılıma sahiptir.

Not: LM testi H0: Gecikme 4’te seri korelasyon yoktur. Heteroskedastisite testi H0: Sabit varyans geçerlidir. Jarque-Bera testi H0: Hata terimleri çok değişkenli normal dağılıma sahiptir.

Tablo 6’da raporlanan sonuçlara göre LM, değişen varyans ve Jarque-Bera testlerinin olasılık değerleri, %5 anlamlılık düzeyinden büyük olması nedeniyle boş hipotezler kabul edilmektedir. VAR modelinde otokorelasyon sorunu yoktur. Var modelinde sabit varyans ve normal dağılım varsayımları geçerlidir. Uygun tanısal test sonuçlarının elde edilmesi sonrasında, VAR modelinin tahmini sonrası eş bütünleşme sonuçları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Johansen eş bütünleşme test sonuçları

H0	İz Yaklaşım Testi				Maksimum Öz Değer Testi		
	Eigenvalue İstatistiği	Test İstatistiği	%5 Kritik Değeri	Olasılık Değeri*	Test İstatistiği	%5 Kritik Değeri	Olasılık Değeri*
R=0	0.766066	85.14219**	63.87610	0.0003	29.05435	32.11832	0.1132
R=1	0.733129	56.08785**	42.91525	0.0015	26.41982**	25.82321	0.0417
R=2	0.681398	29.66802**	25.87211	0.0160	22.87626**	19.38704	0.0149
R=3	0.287936	6.791758	12.51798	0.3667	6.791758	12.51798	0.3667

Not: **, %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. H0 için R= Toplam eş bütünleşik vektör sayısını göstermektedir. *, MacKinnon-Haug-Michelis (1999) Olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 7’de iz yaklaşım testine göre, tahmin edilen var modelinde herhangi bir eş bütünleşme ilişkisinin olmadığını belirten hipotezi reddedilmektedir. Yani İz testine göre değişkenler arasında 3 adet eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Maksimum Öz Değer Testine göre elde edilen sonuçlarda ise eş bütünleşme olmadığını gösteren sıfır vektörüne göre boş hipotez kabul edilmektedir. Ancak en çok bir ve iki eş bütünleşme sayısını

gösteren vektörlere ait boş hipotez ise reddedilmektedir. Nihai olarak Maksimum Öz Değer Testine göre eş bütünleşme ilişkisi tespit edilememiştir. İz yaklaşım testine göre tespit edilen eş bütünleşme ilişkilerinden sonra sıra uzun dönemli kat sayı tahminlerine gelmiştir. Uzun dönemli kat sayı tahminlerine ilişkin sonuçlar Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Uzun dönem tahmin sonuçları

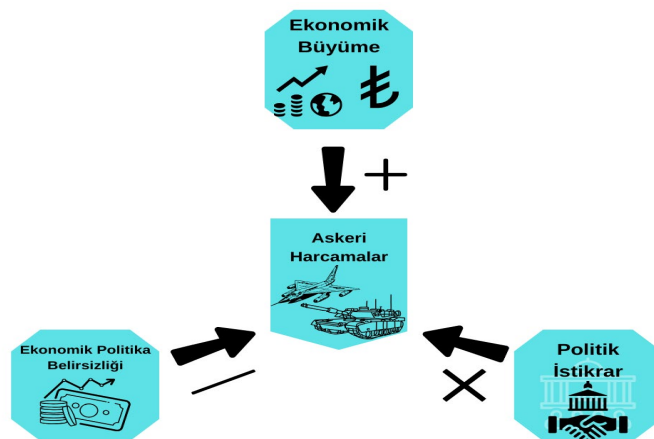
Bağımlı değişken: LNASK	DOLS		FMOLS		CCR	
	Değişken	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı
LNGSYİH	0.387968***	0.0050	0.541141***	0.0000	0.549306***	0.0000
LNPOL	-0.266740*	0.0962	-0.118125	0.1202	-0.035942	0.7352
EPB	-1.074389**	0.0436	-0.398259**	0.0178	-0.571338*	0.0983
Sabit terim	2.858665*	0.0702	0.926043	0.1169	0.600408	0.5211

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5, %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 8'de DOLS yöntemi tahmin sonuçlarına göre LNGSYİH %1, LNPOL %10, EPB %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. LNGSYİH ve EPB değişkenlerinin anlamlılık düzeyleri, LNPOL değişkenine göre daha güçlüdür. Bu doğrultuda DOLS yöntemine göre, gayrisafi yurtiçi hasılda meydana gelen bir artış askeri harcamalarda artış meydana getirmektedir. Ekonomik politika belirsizliğinde ve politika istikrar endeksinde yaşanan bir artış ise askeri harcamaları azaltmaktadır.

Tablo 8'de FMOLS yöntemi tahmin sonuçlarına göre LNGSYİH %1 ve EPB %5 düzeyinde anlamlı iken, LNPOL ise herhangi bir düzeyde anlamlı değildir. FMOLS yöntemi sonuçlarına göre, gayrisafi yurtiçi hasılda meydana gelen bir artış askeri harcamalarda artış meydana getirmektedir. Ekonomik politika belirsizliğinde yaşanan bir artış ise askeri harcamaları azaltmaktadır. Politik istikrar endeksinin ise askeri harcamalar üzerinde bir etkisi yoktur.

Tablo 8'de CCR yöntemi tahmin sonuçlarına göre LNGSYİH %1 ve EPB %10 düzeyinde anlamlı iken, LNPOL ise herhangi bir düzeyde anlamlı değildir. CCR yöntemi sonuçlarına göre, gayrisafi yurtiçi hasılda meydana gelen bir artış askeri harcamalarda artış meydana getirmektedir. Ekonomik politika belirsizliğinde yaşanan bir artış ise askeri harcamaları azaltmaktadır. Politik istikrar endeksinin ise askeri harcamalar üzerinde bir etkisi yoktur.

Şekil 3. Özet Grafikselsel Sonuç

Sonuçlar ekonomik büyüme ve askeri harcama ilişkisi bakımından Aye vd. (2014), Habibullah vd. (2008), Heo (2010), Abu-Bader ve Abu-Qarn (2003) ve Kuimova (2020) ile uyuşmamaktadır. Fakat Pan vd. (2015), Yıldız ve Akbulut Yıldız (2019), Buzdağlı ve Özdemir (2021), Dimitraki ve Win (2021) ile benzerlik göstermektedir. Öte yandan politik istikrar ve askeri harcamalar ilişkisi bakımından Asongu vd. (2021) ile benzerlik göstermemektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Politik istikrar, toplum adına karar alma gücünün ve karar alıcı yetkililerin beklenmedik ve sürekli değişimlerden uzak durması ile sağlanabilmektedir. Politik istikrarsızlık, başlıca ekonomi olmak üzere tüm konularda politika belirsizliğine sebep olabilir. Ekonomik politika belirsizliği ise piyasada ekonomik aktörlerinin karar alma sürecinin zorlaştırarak, özellikle yatırım ve ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Politik istikrarsızlık durumunda, hükümetlerin görev süreleri oldukça kısa olmaya meyillidir ve her an değişiklik potansiyeline sahiptir. Bu belirsizlik içerisinde hükümetler miyopize halde hareket edebilir; savunma gibi uzun vadeli getirilere sahip harcamalar yerine kısa vadede oy olarak karşılığını alacağı harcama kalemlerine ağırlık verebilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de 2000-2021 dönemi için politik istikrar, ekonomik politika belirsizliği ve ekonomik büyümenin askeri harcamalar üzerindeki olası etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonuçları, ekonomik büyümenin askeri harcamaları olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu, beklenen bir durumdur. Nitekim kişi başına düşen gelirdeki artış şirketlerin ve bireylerin devlete daha fazla vergi ödemesine neden olmaktadır. Devletin daha fazla vergi gelirine sahip olması gelirlerini çeşitli harcama kalemlerine aktarabilmesine olanak tanımaktadır. Askeri harcamalar bu kalemlerden biri olup ekonomik büyüme sonucunda olumlu yönde etkilenebilir.

Çalışma sonuçlarından bir diğerine göre ekonomik politika belirsizliğindeki artış askeri harcamaları azaltmaktadır. Ekonomik politika belirsizliği, hükümetin bütçe planlaması ve kaynak tahsisi sürecini olumsuz etkileyebilir. Belirsizlik, hükümetin askeri harcamalara ayıracağı kaynakların miktarını etkileyebilir. Hükümet, ekonomik belirsizlik dönemlerinde daha kısıtlı bütçeyle çalışmak zorunda kalabilir ve bu da askeri harcamaların azaltılmasına yol açabilir. Farklı bir açıdan bakılacak olursa ekonomik politika belirsizliği, hükümetin önceliklerinde değişiklik yapmasına neden olabilir. Bir ülkede ekonomik zorluklar veya kriz dönemleri yaşandığında, hükümetler genellikle ekonomiyi canlandırmaya ve sosyal hizmetleri desteklemeye odaklanır. Bu durumda askeri harcamaların önceliği azalabilir ve bütçeden daha düşük bir pay alabilir. Öte yandan ekonomik politika belirsizliği, bir ülkenin dış kaynaklara olan bağımlılığını etkileyebilir. Ekonomik belirsizlik durumunda, yabancı yatırımlar azalabilir, kredi ve yardımlar azalabilir ve ihracat gelirleri düşebilir. Bu da hükümetin kaynaklarını yeniden değerlendirmesine ve askeri harcamaların azaltılmasına yol açabilir. Ayrıca belirsizlik borç yükünü artırarak bütçe açığına neden olursa böyle bir durumda da askeri harcamalarda kısıtlamaya gidilebilir. Özetle ekonomik politika belirsizliği kaynak tahsisi, önceliklerin değişmesi, dış kaynaklara bağımlılık ve mali sürdürülebilirlik yönlerinden askeri harcamaları negatif yönde etkileyebilir. Türkiye'nin ekonomik belirsizlikleri jeopolitik kaygıları azaltarak ekonomi alanına yoğunlaşmasına neden olduğundan, ekonomik belirsizliklerin azaltılması gerektiği söylenebilir. Bu kapsamda kamu politikalarının istikrarlı bir şekilde uygulanması, bir değişiklik yapılacaksa bunların kademeli olarak uygulamaya konulması askeri yatırımlara gereken önemin verilmesini sağlayabilir.

Son olarak politik istikrarla askeri harcamalar arasında ilişki bulunmamaktadır. Literatürde, bu konuda bir fikir birliği olduğu söylenemez. Birtakım araştırmalar, politik istikrarsızlığın askeri harcamaları artırabileceğini gösterirken, diğer araştırmalar ise böyle bir ilişki bulunmamıştır. İlişki kapsamında etkili olan birtakım faktörlerin olduğu söylenebilir ve her ülke için farklı dinamikler söz konusu olabilir. Bununla birlikte politik istikrarsızlığın askeri harcamaları artıracağı düşüncesi daha yaygın bir görüştür. Nitekim

politik istikrardaki düşüş hükümetin güvenliği sağlamak amacıyla savunma politikalarına önem vermesini sağlayabilir. Bunun sonucunda askeri harcamalar artabilir. Fakat askeri harcamalar, ekonomik koşullardan, uluslararası ilişkilerden, bütçe kısıtlamalarından ve hükümetin politikalarından daha fazla etkilenebilir. Sonuç olarak, politik istikrar ile askeri harcamalar arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşık olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen literatürdeki çalışmalar politik istikrarın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Politik istikrarın askeri harcamalar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar azınlıktadır. Bu alandaki araştırmaların artması, farklı ülkelerdeki dinamikleri ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

Kaynakça

- Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. S. (2003). Government expenditures, military spending and economic growth: causality evidence from Egypt, Israel, and Syria. *Journal of policy modeling*, 25(6-7), 567-583.
- Aisen, A., & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth? *European Journal of Political Economy*, 29, 151-167. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.11.001>
- Aizenman, J., & Glick, R. (2006). Military expenditure, threats, and growth. *Journal of International Trade & Economic Development*, 15(2), 129-155.
- Ake, C. (1975). A Definition of Political Stability. *Comparative Politics*, 7(2), 271-283. <https://doi.org/10.2307/421552>
- Akkuş, Ö. (2017). Ekonomik politika belirsizliği ve politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 27-42.
- Aktaş, C. (2007). Çoklu bağıntı ve Liu kestiricisiyle enflasyon modeli için bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(6), 67-80.
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N., & Swagel, P. (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211.
- Alper, A. E. (2018). BRICS-T ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik performans ilişkisi üzerine bir analiz. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 49-56.
- Asongu, S. A., Le Roux, S., & Singh, P. (2021). Fighting terrorism in Africa: complementarity between inclusive development, military expenditure and political stability. *Journal of Policy Modeling*, 43(5), 897-922.
- Asteriou, D., & Hall, S. G. (2011). *Applied econometrics*. Second Edition. Published By Palgrave Macmillan, New York.
- Aye, G. C., Balcilar, M., Dunne, J. P., Gupta, R., & Van Eyden, R. (2014). Military expenditure, economic growth and structural instability: a case study of South Africa. *Defence and Peace Economics*, 25(6), 619-633.
- Bahmani-Oskooee, M., & Goswami, G. G. (2006). Military spending and the black-market premium in developing countries. *Review of Social Economy*, 64(1), 77-91.
- Balan, F. (2016). Politik istikrar ve devlet harcamaları ilişkisi: 1986-2013 VAR analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 519-537.
- Benoit, E. (1978). Growth and Defense in Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 26(2), 271-280. <https://doi.org/10.1086/451015>
- Buzdağlı, Ö., & Özdemir, D. (2021). Jeopolitik risk endeksinin askeri harcamalar üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), 188-203.
- Carmignani, F. (2003). Political Instability, Uncertainty and Economics. *Journal of Economic Surveys*, 17(1), 1-54. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00187>
- Çınar, İ. T., & Ünsal, Y. (2021). Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme: Orta Doğu Ülkeleri Açısından Benoit Hipotezinin Sınanması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 276-289.
- d'Agostino, G., Dunne, J. P., & Pieroni, L. (2012). Corruption, military spending and growth. *Defence and Peace Economics*, 23(6), 591-604.

- d'Agostino, G., Dunne, J. P., & Pieroni, L. (2019). Military expenditure, endogeneity and economic growth. *Defence and Peace Economics*, 30(5), 509-524.
- Demirgil, H. (2011). Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği (1970-2006). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2), 123-144.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Dimitraki, O., & Win, S. (2021). Military expenditure economic growth nexus in Jordan: An application of ARDL Bound test analysis in the presence of breaks. *Defence and Peace Economics*, 32(7), 864-881.
- Dünya Bankası (2023). Kişi Başına GSYİH, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Dünya Bankası (2023). Politik İstikrar ve Şiddet, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Enders, W. (2015). *Applied econometric time series*. New York (US): University of Alabama.
- Habibullah, M. S., Law, S. H., & Dayang-Afizzah, A. M. (2008). Defense spending and economic growth in Asian economies: A panel error-correction approach. Munich Personal RePEc Archive (MPRA), 12105.
- Heo, U. (2010). The relationship between defense spending and economic growth in the United States. *Political Research Quarterly*, 63(4), 760-770.
- Hu, H., Li, R., & Zhang, L. (2023). Financial development and resources curse hypothesis: China's COVID-19 perspective of natural resources extraction. *Resources Policy*, 85, 103965.
- Inal, V., Gurdal, T., Degirmenci, T., & Aydin, M. (2022). The effects of military expenditures on labor productivity, innovation and economic growth for the most militarized countries: panel data analysis. *Kybernetes*, (ahead-of-print).
- Kuimova, A. (2020). Understanding Egyptian Military Expenditure. *SIPRI Background Papers*, 25(3), 1-24.
- Maher, M., & Zhao, Y. (2022). Do political instability and military expenditure undermine economic growth in Egypt? Evidence from the ARDL approach. *Defence and Peace Economics*, 33(8), 956-979.
- Nugroho, D. A., & Purwanti, E. Y. (2021). Impact of Military Expenditure on Economic Growth Encouraging or Constraining? *JEJAK: Jurnal Ekonomi Dan Kebijakan*, 14(1), 9-20.
- Pan, C. I., Chang, T., & Wolde-Rufael, Y. (2015). Military spending and economic growth in the Middle East countries: Bootstrap panel causality test. *Defence and Peace Economics*, 26(4), 443-456.
- Park, J. Y. (1992). Canonical cointegrating regressions. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 119-143.
- Phillips, P. C., & Hansen, B. E. (1990). Statistical inference in instrumental variables regression with I (1) processes. *The review of economic studies*, 57(1), 99-125.
- Rahman, M. H., Voumik, L. C., Akter, S., & Radulescu, M. (2023). New insights from selected South Asian countries on the determinants of GHG emissions. *Energy & Environment*, 0958305X231189180.
- St. Louis Rezerv Bankası (2023). Ekonomik Politika Belirsizliği Endeksi, <https://fred.stlouisfed.org/searchresults?st=Economic+Policy+Uncertainty>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (1993). A simple estimator of cointegrating vectors in higher order integrated systems. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 783-820.
- Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (2023). Askeri Harcamalar, <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure>, Erişim Tarihi: 20.12.2023.
- Susilo, A. K., Sari, D. W., Putra, I. N., & Pratiwi, N. A. (2022). Economic growth and military expenditure in developing countries during COVID-19 pandemic. *Applied Econometrics and International Development*, 22(1), 19-38.
- Tuna, F., & Çalışkan, H. (2022). Jeopolitik Risklerin Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(4), 1989-2003.
- Voumik, L. C., Rahman, M. H., Rahman, M. M., Ridwan, M., Akter, S., & Raihan, A. (2023). Toward a sustainable future: Examining the interconnectedness among Foreign Direct Investment (FDI), urbanization, trade openness, economic growth, and energy usage in Australia. *Regional Sustainability*, 4(4), 405-415.

Yıldız, B., & Akbulut Yıldız, G. (2019). Ortadoğu ülkelerinde askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Bootstrap Panel Granger Nedensellik Analizi. *Sayıştay Dergisi*, (112), 53-74.

Yildirim, J., Sezgin, S., & Öcal, N. (2005). Military expenditure and economic growth in Middle Eastern countries: A dynamic panel data analysis. *Defence and Peace Economics*, 16(4), 283-295.

Zivot, E., Andrews, D.W.K., (1992), Further evidence on the great crash, the oil price shock and the unit root hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10, 251-270.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Tunahan DEĞİRMENCİ (%50), Yusuf ÜNSAL (%30), Yusuf CENGİZ (%20)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None

Author Contributions: Tunahan DEĞİRMENCİ (50%), Yusuf ÜNSAL (30%), Yusuf CENGİZ (20%)
